

symbolical complex as the way of human being and forming of his personal experience.

Gnoseological plane discovers contemplative character of cognition in poetry, where images have personal and symbolical nature and thanks for them human can look at his own world.

Methodological plane is analyzed by the way articulation of several lines of main parts. The first part is poetical epoche as specific scientific procedure of finding of own poetical-metaphysical experience, based on actualization of consciousness and dictating of language. The second part – analytical, intuitive, revelation methods of poetical cognition through literature. Chronotop as time-space of literature directs conditions of being of genres.

Poetical chronotop – time-space of poet as namely poet is personal place that has time measuring principally – time-space of word, in which a man is not engaged, but embedded in structure of universe, and where in fusion of internal and external worlds scientific cartesian dualism, existential estrangement of human being are overcome.

Key words: *time, space, chronotop, poetry, metaphysical experience, poetical epoche.*

УДК 316. 614

Осетрова О. О.

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи
ДНУ імені Олеса Гончара (Дніпропетровськ, Україна),
E-mail: visnukDNU@i.ua

ОБДАРОВАНІСТЬ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА: СУТНІСТЬ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВ'ЯЗАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ

***Анотація.** Дана стаття присвячена дослідженню феномена обдарованості, що впливає на якість життя як окремої людини, так і суспільства в цілому. Акцентовується увага на необхідності усвідомлення особливостей освіти й виховання обдарованих дітей та молоді. Проводиться дослідження у філософському ключі.*

***Ключові слова:** дар, обдарованість, обдаровані діти, творче мислення, креативні продукти, соціальний інтелект, читання.*

Однією з проблем нашої цивілізації є нереалізованість сучасної людини, яка знає, хто вона така у часовій перспективі минулого, в якому вже реалізовані певні можливості, але далеко не завжди знає, чим може стати і який потенціал – **дар** – криється в ній.

Духовне оновлення України, процес демократизації суспільства, вплив яких на всі сфери людської життєдіяльності є значним, передбачають створення сприятливих умов для утвердження й поширення атмосфери творчості та співробітництва, багатогранного розвитку особистості, її здібностей і талантів. У зв'язку з цим сьогодні надзвичайної актуальності набуло завдання створення соціального середовища, сприятливого для розвитку творчої особистості юного громадянина. Безумовна роль у цьому процесі належить сім'ї, загальноосвітнім закладам, громадськості, вплив яких у процесі формування особистості є беззаперечним. Однак беруть участь у зазначеному процесі й такі чинники, які набагато важче виявляються і прогнозуються, зокрема:

- 1) творче, культурне, релігійне оточення індивіда;
- 2) національні традиції;
- 3) вплив суспільно-економічних умов;
- 4) вплив засобів масової інформації тощо.

У цьому контексті нового звучання набуває соціально-педагогічна діяльність, націлена на сприяння розвитку творчої особистості й забезпечення їй можливостей активного включення в діяльність по відтворенню суспільства, формуванню її духовності, внутрішньої культури і гідності – діяльність, на розгортання якої спрямовані Університети. Звідси: головне завдання Університету полягає у формуванні високодуховної особистості, що є метою цивілізованого суспільства.

Особливої ваги у зазначеному контексті набуває специфіка роботи в Університеті з обдарованою молоддю – роботи, спрямованої:

- 1) на подальший всебічний розвиток молодої людини;
- 2) на стимулювання впливу позитивних чинників розвитку духовності в університетській спільноті й ширше – у суспільстві.

Адже завдання, націлені на виховання людей з високим творчим потенціалом, являють собою не тільки актуальну проблему сучасної соціально-педагогічної науки і практики, але й – соціальну необхідність. Сьогодні загострення набуває *проблема охорони обдарованості людини*, викликана складними соціальними реаліями. Розв'язання зазначеної проблеми передбачає вирішення цілої низки питань, пов'язаних з:

- 1) виявленням засобів формування якостей творчої особистості;
- 2) створенням нових методик з розвитку зазначених якостей;
- 3) вивченням основних категорій, що визначають зміст діяльності творчої особистості.

Багатогранне поняття «обдарованість» включає в себе наступні смисли:

- 1) якісно своєрідне поєднання здібностей, що забезпечує успішну діяльність і визначає творчі можливості людини чи групи людей (на відміну від рис характеру);
- 2) загальні чи окремі здібності людини, які знаходять свій прояв у її діяльності, що характеризується високим рівнем якості та позитивною своєрідністю;
- 3) розумовий потенціал, чи інтелект людини, цілісна індивідуальна характеристика пізнавальних можливостей і здібностей до навчання;
- 4) сукупність задатків, природних даних, характеристика ступеня ви-важеності та своєрідності природних основ здібностей;
- 5) талановитість.

Розрізняється **обдарованість загальна і спеціальна**.

Загальна обдарованість стосується всіх сторін психічного життя і проявляється у високих і рівних досягненнях у процесі виконання різноманітних інтелектуальних завдань (наприклад, у високому рівні навчання).

Спеціальна обдарованість виявляється в успішному здійсненні спеціальної діяльності: образотворчої, математичної, спортивної тощо. Зокрема, усвідомлення власної специфіки обдарованості детермінує вибір професії, яку бажає отримати молода людина.

У сучасній психології під поняттям «**обдарована дитина**» розуміють певну виключність, девіантність, відхилення, що не вписується у межі загальної норми. Згідно з результатами різних досліджень число таких дітей у популяції може складати всього 1 – 2 %. Щодо загальної обдарованості чи творчих здібностей, то тести свідчать, що ці показники є вищими – талановиті люди складають приблизно 20 % населення.

Фахівці виділяють 5 основних чинників, що складають єдину інтегральну структуру обдарованості:

- 1) домінуюча роль пізнавальної мотивації;
- 2) дослідницька творча активність, що знаходить свій прояв у відкритті нового, постановці й рішенні проблем;
- 3) досягнення оригінальних рішень;
- 4) можливість прогнозування;
- 5) здатність до створення еталонів, що сприяють процесу формування високих естетичних, морально-етичних та інтелектуальних оцінок.

Більшість наукових концепцій обдарованості пов'язує передумови розвитку людини з її творчими можливостями і здібностями, які у сукупності своїй визначаються як **креативність**. Креативність може мати свій прояв у мисленні, спілкуванні, в окремих видах діяльності, виступаючи як характеристикою особистості в цілому, так і окремих її здібностей. При цьому слід зазначити, що

творчі можливості студента прямо й безпосередньо не пов'язані з його здібностями до навчання. Справа в тому, що стимулом до творчості може слугувати не стільки різноманіття знань, скільки здатність до сприйняття нових ідей, в яких долаються усталені стереотипи.

Цікавою є точка зору П. Торренса, згідно з якою креативність – це природний процес, що породжується сильною потребою людини у зніманні напруги, котра виникає у ситуації невизначеності чи неоднозначності. Причому опис креативності учений подавав у термінах мислення.

Творче мислення дослідник трактував як процес відчування труднощів, проблем, побудову припущень та формулювання гіпотез стосовно відсутніх елементів, оцінки й тестування здогадок, можливості їх перевірки, перегляду і, врешті-решт, узагальнення результатів.

Як бачимо, мова йде про реалізацію внутрішнього творчого потенціалу молодої людини (студента), на розкриття якого працюють пропоновані викладачами Університету творчі завдання, проекти, тематика курсових і дипломних робіт тощо.

У цілому процес творчості має специфічні прояви у різних сферах знань та видах діяльності, але незалежно від специфіки проблематики креативний процес включає в себе:

- 1) зміни структури зовнішньої інформації та внутрішніх уявлень за допомогою формування аналогій та поєднання концептуальних пропусків;
- 2) постійне переформулювання проблеми;
- 3) використання наявних знань, спогадів і образів для створення нового, а також використання навичок у новому ключі;
- 4) використання невербальної моделі мислення;
- 5) внутрішнє напруження.

Креативні продукти за своєю природою можуть бути найрізноманітнішими, наприклад: нові філософські системи, новий підхід до вирішення соціальних проблем, картини тощо.

У даному ракурсі Університет відіграє першорядну роль, оскільки внаслідок своєї поліфонічності надає невичерпні можливості особистого прояву у найрізноманітніших галузях знання.

Надзвичайно важливо при спілкуванні зі студентом мати на увазі орієнтовний перелік якостей творчої особистості, котрий включає в себе наступні елементи.

1. Підсистема мотиваційних якостей: бажання пізнати себе; потяг до процесу творчості; творчий інтерес, допитливість; бажання бути визнаним, отримати високу оцінку своєї діяльності; потяг до пошуку нової інформації, фактів; економічний інтерес.

2. Підсистема характерологічних якостей: сміливість; готовність до ризику; самостійність; ініціативність; упевненість у своїх силах і здібностях; незалежність поведінки; повага та терпиме ставлення до інших; емпатійність; цілеспрямованість; наполегливість; працелюбність; вимогливість до себе; почуття гумору; задоволення від процесу творчості; спостережливість; терпиме ставлення до критики; енергійність; чесність, прямота суджень; відсутність нетерплячки при очікуванні винагороди; товарицькість; самовідданість; упевненість при невизначеності й хаосі; скептицизм; гордість, почуття власної гідності; почуття прекрасного; моральність; емоційна активність.

Сучасні автори теорії творчості застосовують термін «**життєтворчість**», під яким розуміють духовно-практичну діяльність особистості, що спрямована на проектування, планування, програмування і творче здійснення нею свого індивідуального життя. У зазначеному процесі особистість виступає як розвинена індивідуальність, суб'єкт свого індивідуального життя, а об'єктом творчих діянь особистості виступає її власне життя, достатню частину якого студентська

молодь проводить у стінах Університету, включаючи його бібліотечні фонди та різноманітні лабораторії.

Проблема стимулювання творчого процесу має «вихід» у широкий спектр соціальних чинників, оскільки творчий розум молодої обдарованої людини має внутрішню потребу в демократизмі та свободі обговорень, у толерантному ставленні до опонентів, що невідривно від демократизму й людяності всього суспільного життя й, зокрема, життя Спільноти, об'єднаної Університетом. При цьому слід пам'ятати, що творчість нерозривно пов'язана з долями цивілізації, зі смыслом людської історії, являючи собою одну з центральних проблем світогляду. Осмислення творчості та її результатів можливе тільки у широкому контексті загальнолюдської культури, провісником якої і є Університет.

Соціально детермінованою є і наукова творчість, в якій велике значення мають професіоналізм і талант дослідника, його моральні якості, інтуїція.

Сучасний американський психолог Дж. Рензуллі, розробник теоретичної моделі творчої обдарованості, вважає, що **інтелектуально-творча обдарованість** визначається 3 основними компонентами:

- 1) пізнавальною мотивацією;
- 2) достатньо високим рівнем інтелектуального розвитку;
- 3) здатністю до творчості (креативністю).

При цьому слід відзначити тісний взаємозв'язок указаних компонентів, оскільки психологічну основу домінантності пізнавальної мотивації утворює потреба у пізнанні, яка, у свою чергу, виступає найбільш загальною характеристикою і структурним компонентом творчого потенціалу людини. Крім того, у структурі загальної обдарованості значна роль належить рівню інтелектуального розвитку. При цьому слід пам'ятати, що сучасні психологи акцентують увагу на фундаментальних розбіжностях у функціонуванні **інтелекту академічного і соціального**.

Духовна атмосфера Університету як культурно-освітнього закладу передбачає сприяння й полегшення процесу соціальної адаптації, яка у середовищі обдарованої молоді може проходити у супроводі болісного самоусвідомлення та самотності. Високий розвиток академічного інтелекту ще не забезпечує успішності взаємодії людини із зовнішнім оточенням та реалізацію її потенціалу. Сприятливими ж для успішної взаємодії є такі особистісні властивості, як здатність до співробітництва та соціальний інтелект.

Соціальний інтелект виявляється в особливій спрямованості мислення на ефективне вирішення проблем, пов'язаних з міжособистісними стосунками в різних соціальних контекстах. Провідним елементом у структурі соціального інтелекту є пізнання поведінки – здатність суб'єкта пізнавати поведінку іншої людини та розуміти самого себе як суб'єкта поведінки.

При розгляді потреб **пізнавальної діяльності** студента необхідно зробити акцент на з'ясуванні сутності його пізнавальних запитів, які можна виявити у процесі аналізу безпосереднього ставлення молодої людини до читання, сприйняття навчального процесу, освіти як засобу соціального становлення, досягнення життєвого успіху.

Велика значущість читання криється у самій глибині зазначеного процесу, оскільки воно являє собою один з провідних каналів самостійного набуття знань, розвитку й саморозвитку особистості, слугуючи центральною ланкою самоосвіти. При цьому ефективність наслідків самоосвіти, що розгортається у даному контексті, залежить від ступеня сформованості культури **читання**, що охоплює у своїх межах:

- 1) належну організацію роботи з книгою;
- 2) уміння здійснювати смисловий аналіз тексту;
- 3) здатність використовувати здобуті у процесі читання знання у власній

практичній діяльності.

У цілому **читання** являє собою складний вид діяльності, стрижень якої складають 2 компоненти:

- 1) сприймання;
- 2) розуміння тексту.

Виділяються 2 підходи до читацької діяльності:

- 1) когнітивний;
- 2) комунікативний.

3 позицій **когнітивного підходу читання** тлумачиться як вид пізнавальної діяльності, складниками якої виступають:

- 1) смислове сприймання повідомлення;
- 2) розумова переробка й інтерпретація інформації, здобутої з тексту.

У межах **комунікативного підходу читання** тлумачиться як специфічна форма спілкування автора й читача за допомогою друкованого повідомлення, у ході якого відбувається:

- 1) сприймання та засвоєння текстової інформації;
- 2) актуалізація, породження особистісних смислів читача та інших ціннісно-смислових утворень.

Наслідками такого читання є:

- 1) зближення ціннісних орієнтацій, установок, ставлень;
- 2) досягнення єдності планів, намірів, мотивів та дій.

Виділення когнітивного і комунікативного підходів зумовлює виокремлення взаємопов'язаних між собою двох рівнів читання:

- 1) інформаційного;
- 2) смислового.

Інформаційне, чи інформаційно-пізнавальне, читання – це здобування інформації з тексту за допомогою цілої низки когнітивних операцій, які спричиняють відновлення структури думок, закладених у текст створившим його автором. У результаті таке читання є інформаційно-пізнавальним, що досягається шляхом побудови читачем семантико-смислової структури вихідного повідомлення.

Смислове читання, у свою чергу, передбачає, по-перше, інформаційний ефект, по-друге, – породження нових смислів. Результатом такого читання є глибоке розуміння тексту, що обумовлює:

- 1) зміни «смислового поля» читача;
- 2) процес формування особистісних новоутворень читача.

У цілому читання як своєрідний вид діяльності охоплює такі етапи:

1) мотиваційно-орієнтувальний (йдеться про мотиви – пізнавальні, комунікативні, естетичні тощо та цілі – отримання нової інформації, розвиток мислення, пам'яті, уваги, у цілому – особистості);

- 2) виконавський;
- 3) контрольньо-оцінювальний.

Таким чином, **здатність до творчого читання являє собою прояв обдарованості особистості.**

Сучасний класичний університет покликаний виконувати багато різноманітних цілей. Одна з них полягає в утвердженні розуміння значущості Університету як осередку молодіжної еліти, тобто такого закладу, який об'єднує в своїх стінах обдаровану й талановиту молодь, сприяючи повною мірою її подальшому всебічному розвитку.

Свого часу Х. Ортега-і-Гассет зазначив, що під елітою слід розуміти людей, які мають інтелектуальну чи моральну перевагу над масою і наділені найвищим почуттям відповідальності. Наявність підвищеної відповідальності в людині передбачає її потенційну можливість прийняття рішень, у т. ч. загальнодержавного

масштабу, – можливість, яка у перспективі повинна актуалізуватися. При цьому слід відмітити, що одним з показників еліти є індивідуальні особливості її представників – моральні, вольові, емоційні, інтелектуальні, творчі. Прояв зазначених особливостей обумовлюється конкретністю життєвих ситуацій.

1. У ситуаціях, що вимагають від людини дій, узгоджених із суспільними нормами й правилами поведінки, домінуюче значення посідають **моральні якості** індивіда, які формуються під впливом моральних норм та системи ціннісних орієнтирів, котрі й визначають лінію поведінки. Серед цих якостей особливе місце посідають **патріотизм, порядність, відповідальність**, які свідчать про наявність в людині совісті в її розвинутому стані, що, у свою чергу, виступає індикатором розвиненості самосвідомості. У даному контексті слід пам'ятати, що Університет – це культурно-освітній осередок, покликаний стимулювати розвиток самосвідомості (індивідуальної, колективної, національної).

2. **Вольові риси** найяскравіше проявляються в ситуаціях, що спонукають людину до застосування вольових дій. Крім того, поза наявності вольових якостей неможливе досягнення будь-якої мети, бо саме вони допомагають долати труднощі на складному життєвому шляху. При цьому слід пам'ятати, що, зіштовхнувшись з певною перешкодою, обдарована молода людина в силу притаманного їй віку юнацького максималізму, може впасти у відчай, зневірившись у своїй здібностях і можливостях. У зв'язку з цим однією з важливих задач є розвиток в молодій людині таких рис, як ініціативність, рішучість, цілеспрямованість, упевненість, що у своїй сукупності утворюють поле для реалізації обдарованою молоддю людиною активної змістовної діяльності.

3. **Інтелектуальні особливості** повною мірою розкриваються в обставинах, що вимагають від особистості чіткого й свідомого сприйняття навколишньої дійсності, обдуманого, врівноваженого, оригінального розв'язання різних проблем.

Спрямованість роботи з обдарованою молоддю у стінах Університету полягає в дотриманні наступних вимог:

1) соціальної зумовленості творчих дій (через посередництво директивно-інструктивних матеріалів, у яких конкретизовано соціальне замовлення суспільства);

2) гуманізму всіх видів творчості, спрямованого на пробудження в особистості кращих рис і якостей;

3) суб'єктивної свободи вибору дій, що розвиває почуття особистої відповідальності та сприяє підвищенню професійного рівня майбутнього фахівця з будь-якої спеціальності.

Таким чином, слід відзначити, що в молодому віці особистість ще не є усталеною, вона не сформована остаточно, тому існує шанс для актуалізації потенційних можливостей – **дару**. І, зокрема, Університет покликаний здійснити цю високу місію, сприяючи розвитку обдарованості як молодій дівчині, так і юнака. На цьому Шляху доречно і необхідно мотивувати молодих людей до незалежної самостійної поведінки (до речі, це стосується як виховання обдарованих, так і пересічних громадян – слухачів вищого закладу).

Молода людина повинна навчитися:

1) працювати як у колективі, так і самостійно, іноді – наодинці, але не в ізоляції, не у вакуумі;

2) отримувати задоволення від невизначеності та складності ситуацій, перебуваючи у пошуках усвідомлення їх сутності та розв'язання проблемних вузлів.

Головне ж, що всім постійно слід пам'ятати, це те, що будь-який різновид творчої діяльності – це сфера, в якій Людина реалізує себе як Особистість, як творець нового – нових, невідомих раніше, духовних та матеріальних цінностей. А Університет є тим осередком, духовна атмосфера якого максимально націлена

на самореалізацію потенційних можливостей Людини.

Перспективи. Дана стаття у подальшому послужить підґрунтям для дослідження феномену обдарованості в історико-філософському, соціально-філософському та екзистенціально-психоаналітичному аспектах, що важливо для з'ясування його сутності та розробки освітніх і виховних методик та технологій, спрямованих на розвиток обдарованих дітей та молоді.

Осетрова О.А., доктор філософських наук, професор, завідувачка кафедри філософії, Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (Дніпропетровськ, Україна), E-mail: visnukDNU@i.ua

Одаренность как философская проблема: суть, перспективы решения в Университете.

Аннотація. Данная статья посвящена исследованию феномена одаренности, который влияет на качество жизни как отдельного человека, так и общества в целом. Акцентируется внимание на необходимости осознания особенностей образования и воспитания одаренных детей и молодежи. Проводится исследование в философском ключе.

Ключевые слова: дар, одаренность, одаренные дети, творческое мышление, креативные продукты, социальный интеллект, чтение.

Osetrova O., doctor of philosophical sciences, full professor, Head of the Department of philosophy Oles Honchar Dnipropetrovsk National University (Dnepropetrovsk, Ukraine), E-mail: visnukDNU@i.ua

Giftedness as a philosophical problem: the essence, the prospects for solutions in the University.

Abstract. This article is devoted to the study of the phenomenon of giftedness, which affects the quality of life for both the individual and society as a whole. It emphasizes the need of awareness features of formation and education of gifted children and youth.

We consider the indicative list of qualities of the creative person, which includes a subsystem and subsystem motivational qualities of character qualities. It was found that the ability to read is the creative expression of individual talent.

The analysis is implemented in philosophical direction.

Keywords: gift, giftedness, gifted children, creative thinking, creative products, social intellect, reading.

УДК 111

Данканіч Р. І.

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
ДНУ імені Олеся Гончара (Дніпропетровськ, Україна),
E-mail: visnukDNU@i.ua

М. ГАЙДЕГГЕР ПРО СПІВВІДНЕСЕННЯ ПОНЯТЬ «ЖИТТЯ» І «ВОЛЯ ДО ВЛАДИ»

Анотація. Розглядається концептуальна програма інтерпретації понять «Життя» і «Воля до влади» у вченні М. Гайдеггера.

Ключові слова: метафізика, онтологія життя, віталізм, Ф. Ніцше, М. Гайдеггер.

Нагальною для сучасного українця знову постає проблема онтології життя. Існування людини в умовах духовної, соціальної, економічної, політичної нестабільності призводить людину до втрати нею розуміння сутності, значення і перспектив життя. Що є життя? Яка його цінність у цьому світі? – Це біологічна форма існування живих істот, короткий проміжок між народженням та смертю? Чи сутність існування, принцип самоствердження? Дані запитання фіксують наявність проблем людського існування у сучасному світі.

В даному контексті актуальним є повернення до філософської спадщини одного